

IN MEMORIAM MARKO PETRAK †
1972. – 2022.

UDK: 929 Petrak, M.
34(37)-052 Petrak, M.
DOI: 10.3935/zpfz.72.3.07

Magistro meo optimo. Cum spe

U ponedjeljak 17. siječnja 2022. godine, na tmuran i sumoran zimski dan, svega nekoliko mjeseci prije pedesetog rođendana, Marko Petrak napustio je ovaj svijet. Ovaj iznenađan i iznimno šokantan događaj snažno i bolno pogodio je mnoge – njegovu obitelj te zaista nebrojene prijatelje i kolege u cijeloj Hrvatskoj, od Zagreba do Konavala, ali i u cijeloj Europi i svijetu. U takvim trenucima riječi, zaista, kao ni tekstovi, ne mogu ni približno dočarati bol i težinu tog događaja za sve koji su ga poznavali i s njime živjeli ili surađivali. U korespondenciji koja je uslijedila neposredno nakon nemilog događaja s nekim njemu bliskim kolegama u inozemstvu mogu se istaknuti samo neki, možda teže prevodivi, izričaji koji su se koristili – *am Boden zerstört* ili *perdita di equilibrio*. No smrt je uvijek takva, a posebno kad nastupi, kako bi rekao otac Marka Petraka, veliki hrvatski pjesnik i akademik Nikica Petrak, koji nas je također nažalost napustio 2016. godine, “potpuno besmislena smrt iza ugla”. Naravno, kad umru veliki ljudi, velikani, kakav je nedvojbeno bio Marko Petrak, onda su bol i praznina na mnogim razinama utoliko veći. No Marko Petrak bio je mnogo više od velikog čovjeka. Naime, on je bio dobar čovjek. A dobri ljudi iza sebe ostavljaju dobra djela.

Kada netko umre, sve riječi, svi tekstovi, naravno, mogu samo približno ocrtati obrise te osobe ili njezina osobnog ili profesionalnog života. U slučaju profesionalnog djelovanja Marka Petraka, to je s obzirom na opseg, širinu i uspješnost njegova opusa još teže. Rođen je 1972. godine u Zagrebu, od majke Jelke Petrak rođene Vlahutin, sveučilišne profesorice, i već spomenutog pjesni-

ka i akademika Nikice Petraka. Prema njegovu priznanju, ljubav prema antici i klasičnim jezicima usadio mu je upravo otac te je u skladu s tim Marko Petrak stekao klasično gimnazijsko obrazovanje u tadašnjem Obrazovnom centru za jezike u Križanićevoj ulici u Zagrebu (u odjelu koji je prethodno – i naknadno – zapravo bio poznata zagrebačka Klasična gimnazija). Nakon toga upisao je Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, uz koji je zatim bio vezan dobar dio njegova obrazovanja i kasnije akademske karijere. No tijekom pravnog studija također je upisao te naknadno završio i jednopredmetni studij filozofije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Tamo je posvjedočio širinu svojih interesa i usmjerenost na antiku, položivši tečaj antičkog grčkog jezika te diplomiravši na temu utjecaja grčke filozofske misli na rimsko pravo i *ius commune*. Uvijek je bio spreman učiti, širiti i usavršavati svoja znanja. Tako je bio sudionik poznatog i uglednog romanističkog seminara CEDANT (*Centro di studi e ricerche sui diritti antichi*) u Paviji (Italija), a čak je i u odrasloj dobi bio spreman ponovno doći u studentske klupe. Tako je pohađao studij filozofije i teologije na Filozofsko-teološkom institutu Družbe Isusove u Zagrebu, na kojem se nakon završetka dobiva diploma Papinskog sveučilišta *Gregoriana* u Rimu; no, nažalost, smrt ga je spriječila u završavanju toga studija. Sve to odrazilo se u njegovim djelima, poput onih u kojima je analizirao filozofske aspekte rimskog prava, kanonsko pravo i konkordatsko pravo (*ius concordatarium*) te bizantsko pravo (*ius graeco-romanum*), a u svemu navedenom imao je posebno relevantne znanstvene doprinose.

Odmah nakon diplomiranja na pravnom studiju upisao je poslijediplomski studij, koji je završio obranivši magistarski rad pod naslovom “*Error in substantia* u rimskom pravu i suvremenom ugovornom pravu” 1997. godine. Doktorski rad pod naslovom “Izvorna struktura i funkcija vindikacije u rimskom pravu” obranio je 2003. godine. Oba rada na neki način obilježavaju karakteristike opusa Marka Petraka. Naime, u magistarskom radu relevantno je analizirao *error in substantia* (zabluda o stvari (materiji) od koje je neka stvar, pravni objekt, sastavljena) u rimskim izvorima i u suvremenom kontekstu. S druge strane, u doktorskoj disertaciji izvršio je vrlo temeljitu analizu rimskih pravnih izvora i dao određene originalne zaključke o samim temeljima nastanka vindikacijske zaštite, vezavši ih uz augure (vrstu rimskih svećenika) i auguralno pravo. U tom smislu može se reći da je već u samim počecima svoje znanstvene karijere Marko Petrak uspio postići ono što, gledajući čak i šire u europskim i svjetskim romanističkim krugovima, mnogi pokušavaju, ali rijetki uspijevaju – imati znanstveno relevantan doprinos i u kontekstu antičkog rimskog prava i u kontekstu suvremene važnosti rimskog prava i rimske pravne dogmatike. Na istom tragu nastavljena je i njegova naknadna znanstvena i stručna djelatnost. Međutim,

Marko Petrak pritom se nikad nije zadržao na pukom teoretiziranju ili akademskom raspravljanju o relevantnosti rimskog prava, nego je svoje zaključke argumentirano temeljio na analizama konkretnih pravnih izvora. U tom smislu posebno se izdvaja njegov članak *Rimsko pravo kao pozitivno pravo u Republici Hrvatskoj: prilog tumačenju Zakona o načinu primjene pravnih propisa donesenih prije 6. travnja 1941. godine*.¹ Ukratko, njegovi argumenti počivaju na tumačenju Zakona o načinu primjene pravnih propisa donesenih prije 6. travnja 1941. godine² te Zakona o nevažnosti pravnih propisa donesenih prije 6. travnja 1941. godine i za vrijeme neprijateljske okupacije.³ Oba zakona predviđaju poseban mehanizam za ispunjavanje pravnih praznina te uz ispunjenje određenih pretpostavki omogućuju suvremenu primjenu prava koje je vrijedilo na teritoriju suvremene RH prije Drugog svjetskog rata. U tim okvirima Marko Petrak je argumentirano (i po nama pravilno) ustvrdio da se u suvremenom hrvatskom pravu kao supsidijaran izvor pozitivnog prava može općenito naći *ius commune* posredovanjem § 7 Općeg građanskog zakonika, ali isto tako i konkretne rimske regule iz knjige *Digesta* D. 50, 17, koje su tvorile dio tzv. *Corpus iuris Hungarici*, a oboje se primjenjivalo na hrvatskom području prije Drugog svjetskog rata. O navedenim zaključcima i opservacijama Marka Petraka raspravljalo se i u Hrvatskoj i inozemstvu (posebno u Italiji), a valja istaknuti kako su entuzijastično bile prihvaćene od pravne struke i praktičara (po njegovim riječima, to mu je bilo posebno drago i smatrao je to izrazitim profesionalnim uspjehom). Tako je, primjerice, Mladen Žuvela, poznati dugogodišnji sudac Vrhovnog i Ustavnog suda RH, na temelju navedene analize ustvrdio kako "...rimska pravna pravila mogu imati (imaju!) status izvora suvremenog hrvatskog pozitivnog prava".⁴ Na tom tragu Marko Petrak godinama je marljivo i temeljito istraživao sudsku praksu, domaću i međunarodnu, te tamo pronalazio primjenu regula i terminologije pripadnih rimskom pravu te rimskoj i rimsko-kanonskoj pravnoj tradiciji. Navedeno je objavljivao u časopisu Informator, u poznatoj i omiljenoj rubrici *Traditio iuridica*, koja se, mogu to posvjedočiti iz osobnih spoznaja, rado i često čitala čak i u najvećim zagrebačkim odvjetničkim društvima. Naknadno su odbačeni prilozi skupno izdani u knjigama *Traditio Iuridica I. Regulae iuris* (2010.) i *Traditio Iuridica II. Verba iuris* (2016.) u nakladi Novog Informatora.

S majčine strane Marko Petrak potjecao je iz Konavala i konavoski, odnosno opći dubrovački kraj bio mu je posebno prirastao srcu. To se odrazilo i u njegovu profesionalnom životu, pa se tako bavio i djelom Balda Bogišića,

¹ Hrvatska pravna revija, vol. 6, br. 10, 2006., str. 1 – 11.

² Narodne novine, br. 73/1991.

³ Službeni list FNRJ, br. 86/1946, 105/1946, 96/1947.

⁴ Žuvela, Mladen, *Vlasničkopravni odnosi*, Zagreb, Organizator, 2014., str. XLVI.

velikog cavtatskog pravnik i autora poznatog Opšteg imovinskog zakonika za Knjaževinu Crnu Goru iz 1888. godine. Posebno se može istaknuti njegova analiza odnosa između određenih rimskih regula i tzv. zakonjača, formuliranih dijelom na rimskoj pravnoj tradiciji, a dijelom na crnogorskom običajnom pravu, koje je Bogišić unio u navedeni zakonik, ali isto tako opće analize Bogišića i njegova opusa.⁵ Njegov interes za pravne tradicije općeg jadranskog područja ogledao se i u njegovim priložima vezanima uz bizantsko pravo, sve brojnijima u posljednjim godinama života. I u području bizantskog prava imao je zaista priznatost na međunarodnoj razini, posvjedočenu i na znanstvenim konferencijama i u relevantnim člancima. Tako je, primjerice, analizirao problem intestatnog nasljeđivanja *pro anima* u statutima nekih dalmatinskih općina, koje je ranije bilo samo dotaknuto u domaćoj historiografiji, te povezao navedeni fenomen s bizantskom vlašću u osam dalmatinskih općina, odnosno određenom povezanošću među tim i drugim općinama i vjerojatnom uporabom modela za statute koji su kolali među njima.⁶ Novu temu i izvoran doprinos ostvario je analiziravši tzv. *laudes imperiales*, dakle pjevane laude u liturgiji u bizantskoj Dalmaciji, odnosno unutar spomenutih osam dalmatinskih općina, i njihovu pravnu, političku i religijsku relevantnost. Navedenu analizu izdao je u jednom od najuglednijih romanističkih časopisa na svijetu *Revue internationale des droits de l'antiquité*.⁷ U istom kontekstu može se istaknuti njegova analiza u kojoj je *liber Methodius*, knjigu spomenutu u devetom poglavlju Ljetopisa popa Duklja-

⁵ Kao međunarodno relevantan može se istaknuti njegov doprinos na engleskom *The principle "alterum non laedere" in Bogišić's codification (art. 998). Greek philosophical origins and Byzantine legal tradition*, u: Radonjić, Dragan (ur.), *Comparative Studies of Civil Law between Modern South Slavic Regions and Japan: Structure, Origin and Language*, Podgorica, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti / Slavic and Eurasian Research Center at Hokkaido University, 2020., str. 217 – 228. Vidi još i: Petrak, Marko, *Carl Schmitt i Baldo Bogišić*, u: Agičić, Damir; Petrić, Hrvoje; Šimetin Šegvić, Filip (ur.), *Zbornik Drage Roksandića*, Zagreb, FF Press, 2019., str. 677 – 686; Petrak, Marko, *Bogišić kao Anti-Ihering? Shvaćanja o prazvoru prava*, u: Boršić, Luka; Jolić, Tvrtko; Šegedin, Petar (ur.), *Godišnjak za filozofiju – Filozofija politike: Nasljeđe i perspektive*, Zagreb, Institut za filozofiju, 2016., str. 95 – 108.

⁶ Petrak, Marko, "Pro anima sua pauperibus in piis causis". *Intestatno nasljeđivanje "za spas duše" u statutima istočnojadranskih gradova i njegovi bizantski temelji*, u: Rašović, Zoran (ur.), *Zadužbine i fondacije u Crnoj Gori*, Podgorica, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, 2021., str. 187 – 206; Petrak, Marko, *Rimsko-bizantsko pravo i intestatno nasljeđivanje pro anima u Splitskom statutu*, u: Radić, Željko; Trogrlić, Marko; Meccarelli, Massimo; Steindorff, Ludwig (ur.), *Splitski statut iz 1312. godine: povijest i pravo*, Split, Književni krug, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu, Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu, 2015., str. 255 – 271.

⁷ Petrak, Marko, *Nobile hoc Romani Imperii monumentum: Laudes imperiales in Byzantine Dalmatia*, *Revue internationale des droits de l'antiquité*, vol. 63, 2016., str. 263 – 278.

nina, poistovjetio s Nomokanonom svetog Metoda (prva adaptacija i prijevod bizantskih zbirki kanonskog i civilnog prava na slavenski jezik) i u tom smislu ustvrdio kako su prvi kontakti Hrvata s rimskom pravnom tradicijom u sred-njovjekovlju bili posljedica misionarskog djelovanja svetih Ćirila i Metoda.⁸

S obzirom na ovako relevantne i izvorne doprinose, ne čudi što je Marko Petrak bio jedan od osnivača i poslije glavni tajnik Hrvatskog društva za bi-zantske studije te nacionalni predstavnik pri Međunarodnoj asocijaciji za bi-zantske studije (*International Association of Byzantine Studies*). Iscrpno se bavio kanonskim i konkordatskim pravom te se slobodno može reći kako je zaslužan za ponovno proučavanje rimsko-kanonske pravne tradicije i njezina utjecaja na razvoj i uređenje suvremenog prava. Bio je dugogodišnji ugledni član Hrvat-skog kanonističkog društva (*Consociatio canonistica Croatica*), s kojim je povezao druge hrvatske romaniste te dobitnik *Posebno priznanja Hrvatskog kanonističkog društva za znanstveni doprinos na području kanonskog prava* 2015. godine. Zajedno s Franom Staničićem izdao je knjigu *Katolička crkva, vjerske zajednice i hrvatski pravni sustav* (Novi informator, 2020.). Knjiga, inače udžbenik na dvama iz-bornim predmetima na pravnom studiju, dobila je nagradu Zaklade dr. sc. Ja-dranko Crnić *Priznanje za knjigu od značaja za unapređenje pravne struke* 2020. te se očekuje njezino izdanje na engleskom jeziku (*Religion and Law in Croatia*) u nakladi uglednog izdavača Wolters Kluwer. U tom djelu posebno se može ista-knuti njegov doprinos u isticanju moguće relevantnosti i primjenjivosti odre-đenih aspekata kanonskog prava (posebno Zakonika kanonskog prava, *Codex iuris canonici*) u suvremenom hrvatskom pravu. Naposljetku, njegovi znanstveni interesi odražavali su se i u njegovu privatnom životu, ili obrnuto, jer je bio dugogodišnji ugledni član Društva za promicanje tradicionalne Mise *Benedictus* (hrvatski predstavnik međunarodnog saveza organizacija s istom svrhom *Foederatio Internationalis Una Voce*).

Ovom pregledu profesionalnih autorskih dostignuća Marka Petraka, koji i u skraćenoj verziji poprima velik opseg, može se još dodati kako je sudjelovao i u pripremi enciklopedija Leksikografskog zavoda *Miroslav Krleža*, posebno Hr-vatske enciklopedije, za koju je pripremio preko 130 natuknica, te Pravnom leksikonu, u kojem je autor više od 600 natuknica. No osim autorskih dopri-nosa, Marko Petrak obavljao je niz uglednih i važnih dužnosti na Fakultetu, Sveučilištu i šire. Od 2011. godine bio je redoviti profesor u trajnom zvanju te je bio dugogodišnji predstojnik Katedre za rimsko pravo. U dva navrata bio

⁸ Petrak, Marko, *Liber Methodius between the Byzantium and the West: Traces of the Oldest Slavonic Legal Collection in Medieval Croatia*, u: Džino, Daniel; Milošević, Ante; Vedriš, Trpimir (ur.), *Migration, Integration and Connectivity on the Southeastern Frontier of the Carolingian Empire*, Leiden/Boston, Brill, 2018., str. 213 – 224.

je prodekan Pravnog fakulteta. Posljednjih deset godina bio je glavni urednik Zbornika Pravnog fakulteta u Zagrebu, nakon što je ranije bio tajnik (1995. – 1999. godine) i izvršni urednik (2000. – 2004. godine). Obavljao je niz dužnosti u Ministarstvu znanosti, na Sveučilištu u Zagrebu, u Zakladi Zlatko Crnić, Hrvatskoj odvjetničkoj komori i Društvu sveučilišnih nastavnika i drugih nastavnika u Zagrebu. Bio je dugogodišnji član Upravnog vijeća Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu te dugogodišnji suradnik i član Znanstvenog vijeća Instituta *Latina et Graeca*. Sudjelovao je i u pristupnim pregovorima Republike Hrvatske s Europskom unijom, u poglavljima *Obrazovanje i kultura* i *Pravo poslovnog nastana i sloboda pružanja usluga*. Bio je član uredništva mnogih znanstvenih edicija i časopisa, da se spomenu samo oni međunarodni – *Studies in the History of Private Law*; *Legal Roots: The International Journal of Roman Law*; *Forum Prawnicze*; *Akropolis: Journal of Hellenic Studies* itd. Bio je recenzent Europske znanstvene zaklade (*European Science Foundation*, od 2009. godine) i član njezina *College of Expert Reviewers* (od 2016. godine). Imao je iznimno bogatu suradnju s mnogim izrazito uglednim sveučilištima, institucijama i znanstvenicima u zemlji i inozemstvu, s kojima je imao zajedničke projekte, održavao pozvana predavanja ili bio vanjski suradnik.

Zapravo, pokušati iscrpno opisati profesionalnu djelatnost Marka Petraka gotovo je neostvariv podvig, pogotovo u ograničenim okvirima ovakvog priloga. Ono što je vjerojatno bilo barem dijelom u pozadini njegove izuzetne uspješnosti i tako širokog kruga profesionalnih i privatnih poznanstava, njegova je pristupačnost i vedra narav. Bio je izuzetno zanimljiv sugovornik, s gotovo nepresušnim i na trenutke nevjerojatnim, iznenađujućim izvorom informacija, određenih detalja i anegdota iz bliže ili dalje povijesti. Krasio ga je jako dobar smisao za humor, nekad s naznakama blage (dobronamjerne) ironije, posebno kad je komentirao prošle i sadašnje društvene ili političke prilike. Od njega se uvijek moglo doznati nešto novo, a u gotovo svakom susretu s njime, koja god bila tema ili prilika, bilo je smijeha. Vjerojatno će mnogima, svakako meni, posebno nedostajati taj aspekt komunikacije s njime. No rekao bih da ništa od toga, zapravo, nije bilo stvarni uzrok njegove raširene omiljenosti. U razgovoru sa svakom osobom Marko Petrak bio je pun razumijevanja te se moglo osjetiti kako čuje i poštuje sugovornika. Zato je vjerojatno bio posebno omiljen i u studentskoj populaciji, na mnogim kolegijima koje je predavao domaćim ili *Erasmus* studentima na razmjenu (Rimsko privatno pravo; Kanonsko pravo i hrvatski pravni sustav; Bizantsko pravo; Religija, pravo i društvo; *Ius commune* itd.). Zato je, vjerojatno, imao gotovo nepregledan i iznenađujući broj poznanika, više ili manje bliskih prijatelja, raznih uvjerenja i stavova, nekad uzajamno dijametralno suprotnih, čitavu lepezu na trenutke nevjerojatne raznolikosti. Ključ

je izgleda bio u njegovu temeljnom poštovanju sugovornika kao osobe, koju je u trenutku razgovora slušao, čuo i razumio, a sve drugo bilo je irelevantno. Dok sam bio student na prvoj godini pravnog studija, gotovo svi su hrlili na njegov seminar iz Rimskog privatnog prava. Igrom slučaja bio sam rijetka iznimka, no kad sam ubrzo nakon polaganja ispita (ne kod njega) postao demonstrator, upoznao sam se s njim prilikom održavanja jednog pisanog dijela ispita. Dok sam zbunjeno stajao u jednom kutu dvorane, ne znajući kud sa sobom, prišao mi je, pružio ruku, predstavio se *Petrak* (naglasak na drugom slogu), namjestio naočale karakterističnom gestom, kratko popričao sa mnom te mi dao neki sasvim beznačajan zadatak (da prenesem kolegama u drugoj dvorani neku zapravo nebitnu informaciju). Pod dojmom percipirane važnosti tog zadatka odmah sam ga vrlo ozbiljno i savjesno obavio te se vratio s izvješćem o postignutom uspjehu. Tek naknadno, godinama poslije, shvatio sam da mi zapravo uopće nije bio zadan (bitan ili nebitan) zadatak, nego da sam bio uvažen kao sugovornik i kao kolega. Tom gestom jedna je mala i uplašena osoba dobila smisao i važnost. Snaga i relevantnost tog čina ostali su sa mnom i poslije, kad sam postao blizak suradnik Profesora Petraka i, usuđujem se to reći iako sam mu se do smrti obraćao s *Vi*, njegov prijatelj. Ostaju sa mnom i dalje, zauvijek.

Smrću Marka Petraka bili su snažno pogođeni svi povezani s pravom, pravnim studijem i Pravnim fakultetom i Sveučilištem u Zagrebu. Naime, za njega bi se moglo reći da je bio "pravni um" u smislu da je svijet i fenomene oko sebe razumijevao u pravnom smislu te je isto tako bio poznat njegov opći akademski habitus koji je razvio u svojem profesionalnom životu. No zapravo, Marko Petrak u svojoj je srži bio obiteljski čovjek, njegova obitelj mu je bila početak i kraj te jedino mjesto i ozračje gdje je bio istinski sretan, što se zaista moglo primijetiti na njemu zadnjih godina. Svojoj supruzi Marti, divnoj djeci Nikoli (5) i Jeleni (1) posvetio je svoje zadnje veliko djelo, *magnum opus*, izmijenjeno i dopunjeno izdanje udžbenika *Rimsko pravo*, koje je izvorno bio napisao njegov prethodnik, još jedan veliki hrvatski romanist, Marijan Horvat. Uspjevši dovršiti knjigu prije smrti, nažalost nije doživio njezin izlazak iz tiska i okolnost da je postala obvezna literatura na kolegiju Rimsko privatno pravo. U tom djelu Marko Petrak je, u skladu s uobičajenom praksom na mnogim europskim sveučilištima u slučaju kvalitetnih, važnih i omiljenih udžbenika, osuvremenio terminologiju, izmijenio određene dijelove i dopunio udžbenik relevantnim uputama na suvremeno hrvatsko i poredbeno pravo i praksu. Udžbenik Horvat/Petrak će zasigurno, kao i njegov prethodnik, uživati izniman ugled u Hrvatskoj i inozemstvu (zapravo, uživa ga već sada) te će na njegovu temelju nebrojene generacije mnogih mladih umova krenuti u razumijevanje i studij prava.

Velikani poput Marka Petraka iznimno su rijetki ljudi. Dobri ljudi poput njega još su rjeđi. Dok pozdravljamo velikana i dobrog čovjeka, njegova dobra djela ostaju među nama. *Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum* (Lucas 6:45). Zbogom, dragi moj Professore. Zbogom, Marko. Hvala Ti na svemu. *Cum spe.*

*Izv. prof. dr. sc. Henrik-Riko Held**

* Dr. sc. Henrik-Riko Held, izvanredni profesor Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Trg Republike Hrvatske 14, 10 000 Zagreb; hheld@pravo.hr;
ORCID ID: orcid.org/0000-0002-6217-2655